

Извънредното положение: опити за предефиниране на ролята на медиите

Жана Попова

Жана Попова е доцент във Факултета по журналистика и масова комуникация, СУ „Св. Кл. Охридски“, доктор по журналистика. Автор е на книгите „Диалогови модели. Между събития и медийни образи“ (2013), „Жанрове и форми на забавлението в телевизията“ (2015), автор на студията за историята за БНТ в сборника „БНР и БНТ – между държавата и обществото 1989-2015“ (2017).

Интересите ѝ са в областта на електронни медии; жанрове; забавление, кризи и конфликти.

Журналисти, собственици на издания и публични фигури се опитват да дефинират нови значения на журналистическата работа в периода на извънредното положение 13.04. –13.05.2020 г.

Представителите на правителството и депутати изразяват мнения, с които искат нови граници за журналистиката и свободата на словото. Лекарите, фармацевти и държавни служители стават обект на прокурорски проверки заради изразени мнения. Основният мотив на проверяващите органи е, че мнението създава заплахата за всяване на паника. Основната информация, която опазват институциите, е с какви предпазни средства работят медиците и какво става с пазара на лекарства.

Отговарянето на журналистическите въпроси е единственият начин да бъде запознавана аудиторията и с официалната информация. Но вместо да бъдат регламентирани отношенията между институции и медии, още в първата седмица от извънредното положение, на 19.03., депутати от ВМРО предлагат промени в ЗРТ, с които фактически да се ограничи свободата на словото. На 20.03. Асоциацията на европейските журналисти (АЕЖ) обявява предложението за противоконституционно. Според АЕЖ депутатите от ВМРО „предлагат и наказателна репресия, като се предвижда, че който чрез слово, печат или други средства за масова информация, чрез електронни информационни системи **или по друг начин** разпространява невярна информация, ще се наказва с лишаване от свобода до три години“¹.

В няколко последователни интервюта публични фигури имат послания, с които обвързват ограничаването на определени права и свободи с новите мерки. Министър Владислав Горанов казва: „Не е моментът да си говорим за демокрация“ (в „Неделя 150“² по БНР, от 22.03.2020 г.) и депутатът от ДПС Йордан Цонев (в „Панорама“³ по БНТ, 10.04.2020): „Може да се лишим за известно време, да замълчим“.

Но не са открити доказателства, че ограничаването на правото на изразяване на мнение и на свободата на словото предпазва населението от зараза. Напротив, плурализмът на мнения в медиите е възможност аудиторията да получава информация с аргументите на експертното знание, а не на силовите органи и правораздавателните институции. Сътрудничеството между държавните институции и медиите по време на криза може да има положителни последици. Но вместо сътрудничество, представители на правителството искат да определят какво трябва да работят журналистите. Тук се нареждат министрите Емил Караниколов, Вежди Рашидов, а косвено и Владислав Горанов, който нарича упражняващите свободна професия „маргинали“. (По-късно министърът уточнява, че има предвид незаплащащите осигуровките си.) Вместо да използват доверието към различните медии на различни групи от обществото, за да достигат официалната информация за предприетите мерки до гражданите, държавните

¹ Законопроектът на ВМРО за промени в Закона за радиото и телевизията е напълно противоконституционен. [АЕЖ. 20.03.2020](#)

² [Неделя 150. БНР. 22.03.2020](#)

³ [Панорама. БНТ. 22.03.2020](#)

представители искат да регламентират ограниченията на професията чрез публичното говорене по време на криза.

Интернет медията „Биволъ“ публикува разследване за 15 тона медицински консумативи от ОАЕ за борба с коронавируса. Според журналистите основната доставка е на фурми, а предпазните средства са около 3 тона⁴. Изданието посочва, че в замяна са изнесени 32 тона месо и млечни продукти. В отговор министърът на икономиката казва, че медицинските консумативи са дарени⁵. Отношението на министър Емил Караниколов към медиите показва невъзможността някои от държавните институции и публични фигури да приемат, че тяхната дейност е публично видима. Особено по време на криза прозрачността е от особено значение и медиите могат да съдействат при убеждаването на аудиторията в смисъла на предприетите мерки. Вместо това представители на различни институции се опитват да предефинират ролята на медиите и на журналистите, така че да не изпълняват задълженията си на коректив на властта. Министърът на икономиката Емил Караниколов казва: „Медиите да проверяват дали фурмите ще стигнат до нуждаещите се, а не да ги броят“⁶. Стига се до комичната ситуация един от сайтовете на групата на братя Домусчиеви, „Дарик нюз“, да публикува твърдение на безлични „диетолози“ и анонимни фигури, цитирани като „учените“ – „Фурмите – храната на дълголетниците, която укрепва здравето“ („Дарик нюз“, 5.05.2020).

Дали обаче заместването на обществените функции на медиите от държавата не е форма на намеса в съдържанието им?

В името на достъпа до информация на всички граждани държавата замени медиите в една основна тяхна функция: да предоставят средства за информиране на различни групи от обществото. Правителственият пресцентър организира жестомимичен превод на изказванията, който беше използван от всички приемащи сигнала от БНТ телевизии.

Заместващата роля на държавата на работата на медията е намеса в съдържанието, тъй като медията не е свършила своята задача за осигуряването на жестомимичен превод или други средства за превод. По този начин държавните институции отнемат отговорността от управителното тяло на медията защо не е осигурило достъп на една определена група от обществото, след като за това има въведено законодателство у нас. С „положителната“ си намеса държавата прикрива липсата на свършена работа от обществената медия и липсата на свършена работа от страна на медийния регулатор. Кризата показва дефицитите в програмата на БНТ – малко като времетраене образователни предавания, липса на достъп до съдържанието за хората с увреден слух.

Временното решение на държавата да се справи с проблема с информацията по време на пандемия, като осигури превод, напомни за **отговорността на обществената**

⁴ „Биволъ“, 15.04.2020

⁵ „Дарик нюз“, 5.05.2020

⁶ bTV новините, 23.04.2020

и частните телевизии да инвестират в различни платформи, чрез които да достигат до близо 120 000 души, колкото са нечуващите хора у нас. До края на извънредното положение е използван само един от многобройните начини да се осигури достъп на хората със слухови затруднения до получаване на информация – малкият екран вдясно с преводач.

Промяна в отношенията източник на информация – журналисти: контрол върху информацията за личността на заразените хора

През двумесечния период подаващите информация институции (НОЩ, правителството) и болниците показват невиджан през последните години **контрол върху информацията** за заразените хора. За разлика от други случаи на пътни катастрофи, криминални престъпления по време на извънредните мерки тялото на пациентите, заразени от коронавирус, е опасно от нахлуването на камери и фотоапарати. Няма разпитвани пред камерите роднини на болни и заразени хора.

Получаването на информацията за здравето е въпрос на договаряне между медии, които определяме като таблоидни и „жълтите медии“, и представители на здравните заведения. Предоставянето и публикуването на информация за здравния статус на пациентите, за етнос, възраст и други лични данни, е нарушаване на правото на лична неприкосновеност. Това е положителна тенденция, която зависи от търсенето и предлагането на информация за личните данни на пациентите.

Темите за заразата и резултатите от предпазните мерки намаляват значително, а в някои от медиите изчезват напълно новините, в които личният живот на жертви на престъпления или катастрофи е показван. Това е тенденция, която е характерна за първите три седмици на извънредното положение. След това започва да се откроява група от последователни репортажи в почти всички медии, които са с един и същи източник – главният прокурор Иван Гешев. В периода на изследването неколккратно Иван Гешев е на проверки, придружаван от журналисти, в домовете на възрастни хора, които стават жертви на насилие, грабеж, блудство, заплахи. Това връщане към „стария“ начин на отразяване на темите, свързани с насилие, е наблюдаван само в репортажите за главния прокурор. Разказите и образите на жертвите на престъпления са важна част от образа на прокурорската институция. Но съдържанието на медиите по време на извънредно положение показва, че е възможно да договорим отново в обществото как журналистите да разказват за престъпленията, без да прикриват информация за тях.

Част от медиите обаче продължават да изпълняват ролята си на морална заплаха за неудобни журналисти. Разследващата работа на журналистката Венелина Попова за проблеми с даренията на депутата Делян Пеевски е представяна по негативен начин в медиите „Монитор“ и „Телеграф“. В други случаи (в ефира на трите национални телевизии БНТ, bTV и „Нова ТВ“) журналистите сами избират ролята си на наблюдаващи и преследващи за публично изобличаване на хората, които назовават „нарушители“ на мерките на правителството. Те обособяват три групи от хора с обобщеното назоваване: „младите“, „ромите“ и „пенсионерите“, които застрашават обществения ред и здравето на обществото. В името на здравето на най-възрастните

хора обаче медиите допускат процес, който можем да наречем **тиха дискриминация по възраст**, тъй като неспазването на мерките не е свързано нито с етнос, нито с възраст, а е личен избор.

Проблемите в журналистическата професия са отглас от засилена криза на икономическото състояние на част от медиите, непрозрачност на пазара на онлайн изданията и засилена политическа намеса по отношение на БНТ чрез изявленията на председателя на Комисията по културата и медиите в Народното събрание Вежди Рашидов.